

קובץ
חצי
גבורים

מליטת סופרים

מאסף תורני

ט
ניסן תשע"ז

ראש מערכת

הרב משה ליב הברמן

ראש מכון פליטת סופרים ועורך אחראי

הרב יעקב יצחק הכהן מיללער

חברי מערכת

הרב משה דוד צ'צ'יק

הרב יוסף שאול הויזמן

הרב יעקב ישראל סטל

מדור בית הועד

נערך ע"י חברי המערכת בשיתוף מערכת בית הועד:
הרב אליהו סולוביציק והרב יואל קטן

©

כל הזכויות שמורות
מכון פליטת סופרים

100Ashley Ave.
Lakewood, N.J. 08701
732-994-9698

Email:

plaitassofrim@gmail.com

תוכן הענינים

הלכה

א	הרב יהודה זייבלד	כתאב אלרד עלי ענן (ספר ההכחשה של ענן) לרס"ג
פא	מיכאל גרשוני	הפרק השמיני מחיבור הראייה על השחיטה לר' שמואל בן יעקב מקאבס "אבן גאמע"
קכח	הרב יצחק שלמה סופר	הלכות ציצית מותך ספר מרדכי קטן לרבינו שמואל משליצטאט
קעה	הרב יעקב ישראל סטל	שלושה שירי הלכה ומוסר לרבי אברהם ב"ר משה ב"ר דוד ממוניטו מחוג תלמידי רבינו פרץ מקורביל

פירושים

רכב	הרב אריאל אביני	פירוש ר' יעקב בן שלמה אלג'אני למגילת אסתר
רנח	הרב אהרן מושקוביץ	פירוש שיר היחוד על דרך הקבלה
רעח	הרב פרופ' יעקב שמואל שפיגל	פירוש קהלת לחכם לא נודע (כנראה בדור גירוש ספרד)

דרוש

רצו	ד"ר עזרא שבט	מדרש קדום בגנות לשון הרע
תז	הרב יעקב יצחק הכהן מיללער	ספר שער היחוד דפוס פפד"א תקל"ד דרושי ר' יששכר אלשיך לבראשית וקהלת

בית הועד

תכז	הרב יהודה זייבלד	מהדורות הרמב"ם לפירוש המשנה - דברי מבוא
תעט	ישראל ברוך הלוי	נספח רמבם קנין הגוי
תצט	הרב אריאל אביני	פירוש המילים הקשות בנביאים וכתובים המיוחס לר' שלמה אבן פרחון
תקכב	הרב אריאל אפרים אהרונוב	בירור ייחוס תוספות למגילה כתוספות רבינו יהודה שירליאון
תקמ	הרב יוסף חיים שהרבני	תוספות הרא"ש למסכת מגילה - בירור הייחוס
תקמט	הרב יוסף חיים שהרבני	תוספות הרא"ש למסכת ביצה - זיהוי שגוי
תקנה	הרב עדיאל ברואר	ספר המכתם ור' טורדוס הלוי
תקסא	הרב אהרן גבאי	הגהות אשרי ופסקי ר' מגדל קלויזנר
תקעד	הרב אורי רדמן	הפולמוס סביב ספר שמירת שבת כהלכתה
תקפה	הרב יהושע ענבל	דברי הרב ודברי התלמיד לדמותו של "חדושים וביאורים" לסנהדרין ויחסו לספר "חזון איש"
תרי	הרב אליהו סולוביציץ	פירוש ריאליה לספרות חז"ל העמדת הידע הריאלי של זמן חז"ל כומר פרשני
תריט	הרב יעקב לויפר	סקירת המיזמים העוסקים בחילופי הנוסח של התלמוד כתב יד ל"א - מאוסף פירקוביץ

מסורה

תרמא	הרב יצחק ווגנר	כתב יד של נביאים וכתובים שהוגה ונמסר על ידי בן אשר
תרנו	הרב יעקב לויפר	היסוד הנופל של רשי
תרפא	הרב משה גדלי' גאלדווארם	ביאור מילות 'מדוע - 'למה'

חקירות ודרישות

תרצ	הרב אהרן גבאי	קבצי בעלי התוספות למסכת נדרים
תשלט	הרב צבי ישי דמן	שתיית מים בשעת נפילת התקופה
תשנג	הרב ברוך אייכענטהאל	שיעורי תורה והשיעורים האיטלקיים

קורא הדורות

תשסט	הרב יחיאל גולדהבר	מאמציו של רבי ישראל משקלוב למציאת עשרת השבטים ותגובת גדולי דורו
תתנו	הרב דוד קמנצקי	תולדות רבי שלום מנשה רוזנבלום מבריסק וחידושיו
תתעה	הרב בנימין פטנליאט	חכמים ורבנים בקהילה האשכנזית בטבריה
תתצג	ד"ר בן ציון קליבנסקי	קיבוץ פוניבז'
תתקכג	הרב משה דמביצר	אגרות הרב חיים העליר
תתקנג	הרב יהודה כהן	תיקונים וגילויים חדשים בתפלת שמונה עשרה לפי נוסח פרס ובוכרה
תתקעב	הרב שמעון גרינפלד	הערות בעניין דעת המקובלים בדבר לבישת ציצית בלילה
תתקפג	הרב אהרן מושקוביץ	הארות והערות למאמר 'מקומות שאין להם הכרע'

הרב יוסף חיים שהרבני

בני ברק

תוספות הרא"ש למסכת מגילה – בירור הייחוס

תוספות הרא"ש למסכת מגילה נדפסו לראשונה בליורנו בשנת תקמ"ה¹ בספר 'שם עולם' הנספח לספר 'מגדנות נתן'². כת"י של החיבור מצוי עד היום באוקספורד (מס' 1517 ; ס' 16436), ומן כתיבתו משוער למאה ה"ט, ויש לשער כי ממנו נדפס החיבור³. כת"י נוסף, מתקופה מאוחרת יותר, שכלל הנראה הועתק גם הוא מכת"י אוקספורד⁴, קיים כיום בספריית קמברידג' (Add. 674; 35951). עוד קודם להדפסתו עמד כת"י של החיבור לפני החיד"א⁵ (כנראה כת"י קמברידג' הנ"ל, שחתימתו של החיד"א מופיעה עליו) אשר הביא ממנו רבות בספריו⁶.

[תוספות אלו נדפסו במהדורות מוגהות ע"פ דפו"ר וכתה"י הנ"ל ע"י ר"ש וילמן בשנת תשל"ב⁷ ושוב בשנת תשנ"ו. וכן ע"י ר"ד מצגר, הוצאת ועד הישיבות, ירושלים תשנ"ח (יחד עם הלכות הרי"ף ועוד למסכת זו), ושוב ע"י הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תש"ע. וכן ע"י ר"א גרשי, הוצאת מכון מראה, מודיעין עילית תשס"ד, ושוב בהוצאת מכון משך חכמה, מודיעין עילית תשע"ד, תשע"ו].

למרות הייחוס הברור לרא"ש בכת"י אוקספורד הנ"ל (וכן בשאר המקורות דלעיל, ככל הנראה על פיו), יש לפקפק טובא אם יצא החיבור מתחת ידי הרא"ש, ואציע הדברים לפני הלומדים.

ראשית, ידוע כי בכל שאר המסכתות שיש בידינו תוספות לרא"ש, ישנן הקבלות ברורות בין התוספות לפסקים, ולא רק בעצם המשא ומתן, אשר ניתן למצוא גם בעוד ראשונים (ובפרט אצל

1. על שנת ההדפסה המדויקת ראה מש"כ ר"ד מצגר במבוא למהדורות.
2. יחד עם תוספות הרא"ש למסכת שבועות, ואשר אף היא נמצאת בכ"י אוקספורד.
3. ר"ד מצגר בהקדמה למהדורתו קבע כן בוודאות. ועי' אור החיים לר"ח מיכל, עמ' 261 ; " ליפשיץ במבוא לתוס' הרא"ש שבראש תוספת איוורא לסוטה, עמ' 55. הנ"ל לא פירט את הוכחותיהם, אולם כך מסתבר לאור ריבוי הטעויות החוזרות על עצמן באותה צורה בשניהם (אם כי אין להוציא מכלל אפשרות כי העתק דומה ובלתי ידוע של הכת"י או המקור שלו הוא שעמד לפני המדפיס הראשון).
4. ר"א גרשי במבוא למהדורתו, עיי"ש הוכחותיו (אולם מדבריו ניתן להבין כי אולי לפני מעתיק כת"י קמברידג' עמד מקור נוסף, ולענ"ד אין סיבה להניח כן, מאחר והשינויים שבין כתבי היד הם שינויים ותיקונים קלים מאד המצויים בין מעתיקים, ומאידך שיבושים רבים מאד חוזרים על עצמם בשניהם באותה הצורה).
5. בספר מעגל טוב השלם, עמ' 64, כתב שראהו בתוניס בשנת תקל"ד.
6. ידוע על שני כתבי יד של תוספות הרא"ש למסכת זו (יחד עם מסכתות נוספות) אשר היו קיימים לפני מלחמ"ע השנייה וכיום אבדו עקבותיהם, אך אין לנו כל ידיעה אם תוכנם שווה או שונה מהנדרס (ראה מש"כ ב' ריצ"ל, כתבי יד של תוספות על התלמוד, תא שמע - מחקרים לזכרו של י"מ תא שמע, אלון שבות תשע"ב, עמ' 797. וראה גם בהסכמת הגר"ד חזן לחי' הר"ן שבת (ורשה תרכ"ב), ובהסכמת בעל שואל ומשיב לספר ברכה משולשת (ורשה תרכ"ג), המזכירים ברשימת כתבי היד שבידי ר"א יעב"ץ את תוס' הרא"ש למס' מגילה, יחד עם תוס' הרא"ש למסכתות נוספות: ברכות שקלים נזיר הוריות.
7. שם כתבו שהגיהו את החיבור ע"פ שלושה כתבי יד, אך לא ידוע כיום אם הם על שני כתבי יד, וכנראה ט"ס הוא, או שכוונתם לכלול גם את דפו"ר בכלל. עכ"פ לפו"ר לא מצאתי במהדורות גירסאות מתוקנות יותר ביחס לשאר מהדורות.

אותם ששאבו, כהרא"ש, מדברי התוספות), אלא הקבלה לשונית: שכל העניין מופיע באותו הסדר ובאותה הלשון ממש בשני החיבורים. דבר זה חוזר על עצמו פעמים רבות בכל מסכת.

לעומת זאת, במסכת מגילה אין ולו הקבלה לשונית אחת בין תוספות הרא"ש לפסקיו [למעט מקום אחד⁸, אך מדובר שם בהעתקה של ירושלמי (אשר הובא ג"כ בעוד ראשונים)], ואין בה מקום לניסוח אישיו. ולא זו בלבד, אלא אף במקומות שהנידון אחד והמסקנה שווה⁹, מלבד שאין הניסוח שווה, בדרך כלל גם העריכה שונה, הן בסדר הדברים והן בתוספת והשמטת טענות¹⁰.

ישנן גם הלכות הנמצאות בתוספות הרא"ש, ובפסקים לא הוזכרו כלל, מה שאינו דרכו של הרא"ש (עי' לדוגמא בדף טז ע"ב ד"ה כל, ובדף כו ע"ב ד"ה פריסא).

יתירה מזו, ישנן אף סתירות בין התוספות לפסקים, ואם כי בדרך כלל יש מקום להסתייג מראיות מסוג זה, שהרי מצוי שמחבר חוזר בו, מכל מקום במקרים דידן נראים הדברים שיש כאן נתק מוחלט בין התוספות לפסקים, ואין זו בגדר "חזרה", בה נשנה בדרך כלל הצד הראשון מתחילה ושוב נדחה, ראה דוגמאות בהערה¹¹. והרי כמה מהסתירות:

8. תוספות הרא"ש (דף ז ע"ב ד"ה בין): 'בירושלמי מפרש שצריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה וזש ברוכה אסתר ארורים כל הערלים [נ"א: הרשעים] ברוכים כל ישראל, ויאמר נמי וגם חרבונה זכור לטוב'.
9. ובפסקי הרא"ש (פרק א סימן ח): 'אמרין בירושלמי שצריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה וזש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל גם חרבונה זכור לטוב'.
10. מעצם השוואה זו לא ניתן ללמוד דבר, כי השקלא וטריא והמסקנות בדר"כ אינם ייחודיים לרא"ש דווקא, ומופיעים בעוד ראשונים.
11. חשוב לציין כי אף בפסקים שבמסכת מגילה עצמה, בסוגיא דברכת כהנים (סוף פרק ג) שעיקרה במסכת סוטה (דפים לח-לט), נמצאו כמה וכמה הקבלות לשונית מובהקות לתוספות הרא"ש שם, מה שמחזק את ההנחה כי פסקי הרא"ש למסכת זו לא נשתנו משאר מסכתות, ורק התוספות הן החריגות.
12. עי' תוס' הרא"ש ברכות יג ע"א: 'ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויצבי לא יפסיק. יש להסתפק אי בעי למימר לא יפסיק כלל אפילו להשיב, דחמיר מבאמצע הפרק, או דילמא האי דקאמר לא יפסיק היינו כדן בין הפרקים, אבל לא חשיב טפי מבאמצע הפרק' (וזאת ע"פ תוס' רבינו יהודה שם יד ע"א). ובפסקיו שם אחר שהעתיק כל לשונו בתוספות מלה במלה, הוסיף: 'מיהו נראה מדמפרש טעמא משום וה' אלהים אמת, דלא יפסיק כלל, אלא אומר אמת ויצבי ואח"כ יפסיק כמו באמצע הפרק'. וכן ראה שם בתוס' הרא"ש ברכות יג ע"ב ד"ה ואזדא: 'משמע דעמידה מטעם כונה היא, הילכך כיון דקיי"ל כרבא דאין צריך כונה כי אם פסוק ראשון, ה"ה נמי עמידה, והא דאמרין נמי... לאו דוקא פרק ראשון...'. וזאת ע"פ תוס' ר' יהודה שם. ובדף טז ע"א ד"ה לא, כתב: 'לעיל פרשתי דלרבא לאו דוקא פרק ראשון אלא די בפסוק ראשון, אבל הרי"ף פירש דרבא מודה הכא דבעינן שיהו בטלין ממלאכתן בפרק ראשון, דהא רבא קבלה להא דרב מרי, ולא משום דבעינן כונה בכליה פרק, אלא אי לא בטלין ממלאכתן משו לה עראי...'

תוספות הרא"ש כו ע"א :

כיון דמעלמא קא אתו הוה ליה דרבים. (ומ"מ) [י"מ] כיון דלדעת רבים שבאו להתפלל היה, נעשה כבני העיר שבנאוהו שם לכל בני העולם. ולא נהירא דהיכי קאמר רב אשי בסמוך אדעתא דידי קא אתו מצינא לזבוגי ליה, אלא נראה לפרש כיון דמעלמא קא אתו, פירוש מנדבת בני העולם בלא אותם מן העיר הוה ליה דרבים, והשתא ניחא דקאמר רב [אשי] אדעתא דידי שהרי כל המתנדבים אל יתנדבו לדעת רוב העיר, וכן בסמוך דקאמר אינהו עבדוה פירוש שלא נעשה מממון אחרים, משמע דאיירי הכא בנעשה מנדבת בני אדם מממון אחרים.

פסקי הרא"ש פרק ד סימן א :

בית הכנסת לוקחין תיבה. א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן לא שנו אלא בית הכנסת של כפרים אבל של כרכים כיון דמעלמא קאתו לה הויה להו דרבים ולא מצו מזבני לה. ואפי' הוה ידוע שבני הכרך בנו אותה ולא סייעו להם מחוץ לעיר בהוצאת בנינה, אפי' הכי כיון דמעלמא קאתו לה, בני העיר הקדישוה לדעת כל העולם. אבל בי כנישתא דמתא מחסיא אף על פי שקדושה היא לדעת כל העולם כולם מסכימים לדעת רב אשי וההיא בית הכנסת של טרסיים הכי פירושו בי כנישתא זוטא הואי ולא היו נכנסין בה אלא אותן בעלי אומניות והא דקאמר' בירושלמי (ה"א) הדא דתימא בבית הכנסת של יחיד אבל של רבים אסור שאני אומר שמא אחד מסוף העולם קנוי בה פירוש יש לו זכייה בה ואפי' הסכימו כל הרגילים ליכנס לזאת העיר למוכרה שמא יש אחד בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזאת והיה רגיל ליכנס בה ולדעתו הוקדשה.

תוספות הרא"ש לא ע"א :

קורין בוזאת הברכה ומפטיר בויעמד שלמה. ויש מקומות שמפטירין בויהי אחרי מות משה, ואומר ר"י שרב האיי תקנה, והלכה דאין מפטירין רק ויעמד שלמה, דאין להפטיר דבר שאינו בתלמוד אם לא ע"י ראייה.

פסקי הרא"ש פ"ד סימן י :

ביום טוב אחרון של חג ... ולמחר קורא וזאת הברכה ומפטירין ויעמוד שלמה לפני ה', וי"א ויהי אחרי מות משה עבד ה', והכי איתא בירושלמי, והכי נהגינן.

תוספות הרא"ש דף טז ע"ב :

לממתחיה בזקיפה. פירוש צריך להגביה קולו בזקיפה.

פסקי הרא"ש פ"א סימן ט :

אמר ר' זירא וי"ו דויתא צריך למימתחה כי זקפה, מאי טעמא כולוהו בחדא זקיפא איזדיקפו. יש מפרשים מותח בקריאתה, ויש מפרשים בכתיבתה והיא מאלפא ביתא של אותיות גדולות.

מלבד מה שהובא בפסקים פירוש נוסף¹², נראה שאף הפירוש הראשון שבפסקים אינו כפירוש שבתוספות, שבתוספות מדובר על הגבהת הקול, ואילו בפסקים נראה מפשטות הלשון שהמדובר במתיחה כפשוטו, דהיינו שמאריך בה, וכפי שפירשו גם ראשונים אחרים (עי' ר"ן ומאירי), וכן מובא בשם הרא"ש במנהגי מהרי"ל (הל' פורים): 'והאשיר' פסק להאריך בנגינתה, וכן מהר"י סגל היה נוהג להאריך בנשימה וי"ו דויזתא כשהיה קורא'.

וראה עוד בדף יט ע"ב לענין שיור התפר, שכתב: 'וסברא הוא שלא (להאריך) [להצריך] שיור תפר במגילה כמו בספר תורה'. לעומת זאת בפסקיו (פ"ב סי' ז) שהביא דין שיור התפר לא הזכיר שמדובר בס"ת דווקא (ואדרבה, שאר הפסקים בפרק הנ"ל מדברים על מגילה), ובקיצור פסקי הרא"ש נכתב כדבר פשוט: 'צריך להניח שיור בס"ת ומגילה בראש היריעה ולמטה כשתופרן זע"ז שלא יתפור הכל'. וכן פסק בטור או"ח סי' תרצא אות ז.¹³

גם סגנון הדברים אינו דומה לסגנונו של הרא"ש. סגנונו של הרא"ש ידוע כבהיר ומוסבר היטב, אך בתוספות שלפנינו הלשון קצר וסתום בהרבה מקומות. כמו כן מופיעים בו עוד מטבעות לשון וניסוחים שאינם מדרכו של הרא"ש:

בדף ב ע"א מתחיל הדיבור¹⁴: 'פסק'. מה שאין דרכו של הרא"ש בשאר מקומות.

בדף ג ע"א ד"ה אמש, כותב 'ותירצו בתוספות' ומביא את תירוץ התוספות בלא שום הערה על דבריהם. ניסוח זה, להזכיר את תירוץ התוספות על שמם, מבלי לדון בו, אינו נמצא ברא"ש בשום מקום, ומטעם פשוט – שהרי כמעט כל דבריו לקוחים מהתוספות, הן הקושיות הן התירוצים, ומיותר לחלוטין לייחס להם את התירוץ¹⁵ (יתירה מזו, אף במקומות שבתוספות הובאו הדברים על שמו של ר"י בעל התוספות, דרכו של הרא"ש להביא את הדברים בסתם ללא שם אומרם¹⁶). ובמקומות בודדים בלבד נמצא שעשה כן, וזאת בשביל להקשות על דבריהם, או כדי להביא שיטות אחרות.

בשני מקומות (בדף ב ע"ב ד"ה מה ובדף כב ע"ב ד"ה כל שיש), מעתיק את לשון רש"י כמות שהוא, וחותרם 'לשון הקונטרס' ואינו מוסיף ע"ז דבר. כע"ז במקום נוסף (כב ע"א ד"ה ואם) פותח 'פירש רש"י', ומעתיק את דבריו ללא כל תוספת. ובמקום אחר (יב ע"ב ד"ה מוכתר) העתיק את לשון רש"י ללא תוספת ואף לא ציין שהוא מרש"י¹⁷. דבר זה אינו מדרכו של הרא"ש, ולא נמצא כן בשאר כל תוספותיו.

12. וכנראה הטור אף נקט שכן מסקנת הרא"ש להלכה, כיון שהביא פירוש זה באחרונה, ולכן סתם כן הן בקיצור פסקי הרא"ש והן בטור או"ח סי' תרצא (עי' ביאור הגר"א שם בסעיף ד).
13. ראה עוד קשר גודל לחיד"א (סי' כ אות ה) שמקשה על מש"כ האבודרהם בשם הרא"ש מדברי הרא"ש בתוספותיו למגילה. אף שאין להפריז במשמעות קושיא זו, בפרט שהמדובר הוא בשמועה, מ"מ אם התוספות אינן מהרא"ש ניחא גם זה.
14. במהדורת הרב וילנא דיבור זה נכלל בתוך ד"ה זמן.
15. ובאמת שזו קושיא על בעל החיבור, יהיה מי שיהיה, שהרי סוף סוף חיבור זה עיקרו הוא ליקוט מדברי התוספות, וראה לקמן בפתרון העניין.
16. ומזה סיוע נוסף לפקפק על הייחוס, היות ור"י בעל התוספות נזכר בחיבור עשר פעמים (ע"פ רשימת האישים במהד' מצגר), מה שלא נמצא בתוספות הרא"ש למסכתות רבות הגדולות כפליים ויותר ממסכת זו.
17. גם בדף יט ע"א (ד"ה ובלבד) נהג כן, אולם שם הוסיף על לשון רש"י ג' תיבות (ויש לציין כי גירסתו ברש"י היא אינה כברש"י לפנינו אלא כפי שכתבו להגיה מהר"ם שייף ועוד, אכן בפסקי הרא"ש גירסתו ברש"י היא

בשני מקומות משתמש בביטוי 'אנן ידעינן' במובן של 'קיימא לך' (ולא במובן הרגיל, כבגמ' עירובין יט ע"א: 'אנו נדע [על פי זה]'). בדף כו ע"ב ד"ה וכל: 'וא"ת והיאך יחוץ בפני הטומאה והא לא מבטלינן ליה בחור, ואנן ידעינן ביה דצריך לבטולה בכל מידי דמימים לחוד, כדאיתא בבתרא בפרק לא יחפור'. ובדף כט ע"א ד"ה ואין: 'ואין מרעין בהם בהמה. היינו היכא דלא חפרו כלל, דאי על הקבר פשיטא דאין מרעין, דאנן ידעינן דעפר הקבר אסור' (וכע"ז בדף טז ע"ב ד"ה מלמד: 'ונראה לי דידעינן דספר תורה לא צריך שרטוט... לכך פירש ר"ת...'). אין זה סגנונו של הרא"ש, וגם בשאר ראשונים נדיר ביותר למצוא סגנון זה.

בדף ה ע"ב ד"ה הוצל, נמצא הלשון: 'מכאן פסיקנא'. וכעין לשון זו גם בדף כ ע"ב ד"ה כל: 'מהכא פסקינן' (קרוב לזה בדף כז ע"א ד"ה תסתיים: 'וא"כ פסקינן הלכה'). לא מצאתי לשונות כאלה אצל הרא"ש (גם בשאר ראשונים נדיר למצוא מטבע זה).

בכמה וכמה מקומות, מציין את מקור המימרא שבגמ' היכן היא:

ה ע"ב: 'דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסורא הוה ואי אתה רשאי להתירן. בפסחים פרק מקום שנהגו'; יד ע"ב: 'מורד במלכות הוה. פרק כהן גדול'; יז ע"ב: 'ורבנן סברי. בפרק היה קורא בתורה וכו'; שם: 'שמעון הפקולי. בפרק תפלת השחר'; יח ע"ב: 'אמר רב אשי ... נקוט דרב ביבי בידך. פרק מי שמתו'; כ ע"ב: 'ובאכילת פסחים. כדמפרש בערבי פסחים'; כא ע"א: 'אין מפטירין בנביא. כדמפרש בגמרא בפרק במה מדליקין'; שם: 'קראוה שנים. כדמפרש התם'¹⁸; כד ע"א: 'רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות. בב"ק פרק החובל'; כח ע"ב: 'שאפילו רואות טיפת דם וכו', כדאיתא בשמעתא בתרייתא דנדה'.

תופעה זו, איננה מצויה כלל בתוספות הרא"ש שבשאר מסכתות.

קושיות אלו מתעצמות לנוכח העובדה שבקובץ זה כבר מציין למה שפירש במסכתות אחרות: ברכות (בדף כ ע"ב), שבת (כו ע"ב), פסחים (כח ע"א), כתובות (כט ע"א)¹⁹, קידושין (ה ע"א),

כברש"י לפנינו. ומזה סמך נוסף לפקפוק על יחוס התוספות לרא"ש, מלבד מה שכל מה שהאריך בענין בפסקיו, לא הובא מזה כלום בתוספות). ואגב, בכל (!) שלוש המהדורות המוגהות הגיהו בתוס' הרא"ש בדיבור זה באופן שעולה ממנו שלדעת רש"י יש לתפור את המגילה בד' מקומות בגידין, וזהו שיבוש חמור, כי מפורש בגמ' שמטיל בה רק ג' חוטי גידין, וכן ברש"י שלפנינו ובכל הראשונים שהביאוהו מפורש שתופר רק בג' מקומות, (וכ"ה גם בפסקי הרא"ש בשם רש"י, ולא כמ"ש ר"ד מצגר על ההגהות הנ"ל: 'הוגה והושלם ע"פ פסקי הרא"ש כאן'), ויש להגיהו באופן"א להשוותו לרש"י לפנינו. (במקור: 'ומן השלישי עד הרביעי, כמשלישי עד סוף הגיד', ולגבי סיום דבריו מוסכם כי יש להגיה 'עד סוף הדף', אך תחילת המשפט הגיהו הם: 'ומן השלישי עד הרביעי כמריבוע עד סוף הדף', אך צריך להגיה 'ומן השני עד השלישי כמשלישי עד סוף הדף'. ובסיום הדברים שכתב [כהוספה על דברי רש"י] 'ובד' מקומות פשתן', הגיהו הם לפי דרכם: 'ובד' מקומות 'תופרן', וליתא וכאמור, ופשוט דצ"ל: 'ובד' מקומות פשתן', והיינו שבשאר ד' הרבעים שבין ג' התפירות של הגידין תופר בפשתן).

¹⁸ לדעת ר"ד מצגר כוונתו לגמ' בר"ה כז ע"א, ולדעת ר"א גרשי כוונתו למה שציין לעיל (בד"ה אין) לפרק במה מדליקין, ובמהד' וילמן כתבו בהערה דאולי צ"ל כדמפרשי התוס', והוא מדברי המעתיק, שהתעצל להעתיק דיבור שלם המופיע בשלמותו כבר בתוספות, והסתפק בהפנייה לדבריהם.

¹⁹ אמנם ראה לקמן שאין הכרע שם שכוונתו לציין לחידושי שלו.

עבודה זרה (ב ע"ב). וממילא לא ניתן לייחס חיבור זה לצעירותו, ולמהדורה קמא שלא ראה אותה כמושלמת.

במבוא למהדורתו כותב הרב דוד מצגר, כי מלבד הייחוס המפורש בכתה"י ניתן ללמוד על יחסו החיבור לרא"ש מההפניות הנ"ל לשאר מסכתות. אכן, עיון בהפניות אלו מראה כי המדובר ב"סימנים שאינם מובהקים" ממש. ההפניה היא ציון סתמי ותו לא, ולמעשה כל מה שניתן להיאמר בסוגיא יצדיק את ההפניה, וגם בשאר קבצי התוס' או ראשונים אחרים ניתן למצוא דברים בעניין. אף במקום היחיד (בדף כט ע"ב) שפירש את הנידון שבציונו, ניתן למצוא שם את הנידון בשאר קבצי התוס' ובראשונים.

מלבד שאין ראיה מכך, לענ"ד אדרבה יש כאן סייעתא להפך. הרגיל בדברי הרא"ש יראה כי הוא ממעט מאד בהפניות סתמיות, שאין בהן שום חידוש ללומד, וכמעט שלא משתמש בהן²⁰. בדרך כלל מפנה הרא"ש למש"כ במקום אחר רק לאחר שמציין את דעתו, ומפנה למסכת אחרת שם ביאר בארוכה יותר את שיטתו, או שנותן הסבר כל שהוא על ענין ההפניה, וכיו"ב. ריבוי ההפניות הסתמיות במסכת אחת הקצרה יחסית, מעורר תמיהה אם אכן מדובר בחיבור של הרא"ש. ואציין:

ב ע"ב: 'אלא א"כ גדול היה ממנו בחכמה ובמנין. כתבינהו בפ"ב דע"ז בפרק אין מעמידין';
ה ע"א: 'וחש רב להא דרב אסי. כדפרישית בקדושין בפרק האיש מקדש'; כ ע"ב: 'אלא אמר ר' זירא מהכא והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה. כדפרישית בפרק קמא דברכות'; כו ע"ב: 'ורצועותיהן. כדפרישית בפרק במה מדליקין, ובפרק במה אשה'; כח ע"א: 'אין אוכלין בהם. כדפירשנו בערבי פסחים'.

יש להעיר עוד, כי מה שצוין בדף כו ע"ב לפרק במה מדליקין, לפנינו בתוס' הרא"ש שם בסוגיא השייכת לזה (דף כח ע"ב) לא נמצא מאומה, וכבר העיר על כך המהדיר. מובן שאם אכן החיבור אינו לרא"ש, הדברים מיושבים.

כל מה שכתבנו עד עתה, ע"פ בחינת גוף החיבור, מתברר גם כן ע"פ ראיה חיצונית, מעדות שבידינו על קיומן של תוספות הרא"ש למסכת מגילה, ואשר המובא מהן אינו נמצא בתוספות הרא"ש שלפנינו.

עדות זו, היא כנראה היחידה²¹ הקדומה שמצינו על קיומן של תוספות הרא"ש למגילה (מלבד כתבי היד של החיבור עצמו, כמובן, ואשר עליהם נסוב הדיון), ומופיעה בשו"ת הרדב"ז מכת"י (ב"ב תשל"ה, סי' כה), וז"ל הרדב"ז שם:

20. מצינו בודדים יוצאים מן הכלל: ברכות מא ע"א ד"ה גפן, עירובין פא ע"ב ד"ה דבר, שם פו ע"ב ד"ה ולכתחלה, גיטין מה ע"א ד"ה לכשאקחך, קידושין לח ע"ב ד"ה בזמן (וזאת מלבד מסכתות פסחים, חגיגה, ונדה, שלא נבדקו).

21. בס' שמח נפש (ירושלים תרס"ג, דף סו רע"ב, במהדו"ח עמ' קסג) הביא: 'כתב הרא"ש ז"ל בתוספותיו למגילה, ודבריו לקוחים משו"ת מוצל מאש (קושטא [תע"ח], סי' יג). אולם נתברר כי אגב שטפיה לא דק בדברי המוצל מאש, שאין זה הרא"ש אלא הרא"ם בפ"י להל' מגילה לסמ"ג.

שאלת ממני ידיד נפשי, על מה שנהגו בקריאת התורה שפוסקים בסוף פרשה, אעפ"י שהפרשה שלפנינו היא שני פסוקים, וגם הפרשה שפסקו בה היא של שני פסוקים, והא איכא משום הנכנסים והיוצאים... אבל במה שכתב הרא"ש ז"ל בתוספות שלו יתיישב המנהג, וז"ל, ונראה הטעם דהא דאמרינן אין מתחילין בפרשה פחות משני פסוקים, כי יאמרו הנכנסים אותו שלפני זה התחיל לפני הפרשה, אבל גבי ר"ח כשקורא הג' וביום השבת ליכא למיחש שיאמרו הנכנסים שלא קרא שלישי רק שני פסוקים של וביום השבת, שאלו קרא מפרשה העליונה היה לו לפסוק כשהגיע לפרשה, שהרי גם עתה הפסיק בפרשה. ע"כ.

[לע"ע לא מצאתי מי מהראשונים שיתרץ בסגנון זה או דומה לזה²². ואמנם באבודרהם (דיני קריאת התורה, מהד' ירושלים תשכ"ג עמ' קלד) מופיע תירוץ זה באותה הלשון: 'ואם תאמר והרי בפרשת ראש חדש קורא השלישי פרשת וביום השבת שהיא משני פסוקים, והיה לנו לחוש שמא יאמרו הנכנסין שלא קרא השלישי רק שני פסוקים, שאלו קרא מפרשה עליונה היה לו לפסוק כשהגיע לפרשה. ויש לומר שאין לחוש, שהרי גם עתה הפסיק בפרשה'. להנ"ל יתכן לומר שמקורו מתוספות הרא"ש²³].

הסוגיא הנדונה בתשובת הרדב"ז נמצאת רק במסכת מגילה דף כב ע"א (ועיי"ש גם בתוס' הנדפסות, והרדב"ז עצמו הביאן קודם לכן). ונמצאנו למדים כי כנראה לפני הרדב"ז עמד קובץ תוספות הרא"ש למסכת מגילה, שאינו שווה בתוכנו לתוספות הרא"ש הנדפסות.

מסקנת הדברים: החיבור הנקרא "תוספות הרא"ש" למסכת מגילה, צע"ג אם לייחסו לרא"ש יש על מה להישען, לאחר גילוי הסתירות וחוסר ההתאמה הניכרות בין פסקי הרא"ש לחיבור זה, מחד, ולאחר שסגנון הדברים ודרך וצורת הכתיבה אינם כדרכו של הרא"ש בשאר מסכתות, מאידך. ובפרט לאחר שנתברר כי כנראה לפני הרדב"ז עמד חיבור אחר בשם "תוספות הרא"ש" למסכת זו.

שוב עיינתי מעט בחיבור בהשוואה לחידושי הרשב"א, ומצאתי לפום ריהטא שלוש הקבלות. אם כי אין בכך לשלול את יחוס החיבור לרא"ש, מאחר שגם הרא"ש בתוספותיו ובפסקיו עושה שימוש בחידושי הרשב"א ומעתיק מהם, בשמם ושלא בשמם, מ"מ יש בהעתקות דנן גם מה שקשה לייחסו לרא"ש. ואלו המקבילות (השינויים מודגשים):

<p>רשב"א ג ע"א בתוך ד"ה בקש:</p> <p>ונראה שאחד מן התנאים שלאחר יונתן בן עוזיאל תרגמו ולא תרגם ספר דניאל משום דאית ביה קץ משיח.</p>	<p>תוס' הרא"ש ג ע"א בתוך ד"ה ואמרה:</p> <p>ויש מפרשים שאחד מן התנאים שלאחר יונתן בן עוזיאל תרגמו ולא תרגם דניאל משום דאית ביה קץ משיח.</p>
--	--

22. אע"פ שתורף התירוץ מובא בעוד ראשונים. עיי' ריטב"א בשם תוספות, וכנראה שזו גם כוונת הרמב"ן, וראה גם תרוה"ד סי' כב.

23. הדבר ידוע כי הרבה מן הדברים באבודרהם מקורם בתורתו של הרא"ש, כפסקיו ובתשובותיו ומהמובא בשמו בטור, ואף משמועות בשמו. ולע"ע לא בדקתי האם ידוע במפורש שעשה שימוש גם בתוספותיו.

רשב"א ג ע"א:

אמש בטלתם תמיד של בין הערבים. הקשו בתוספות אמאי, והלא היו יכולין כהנים לעבוד בשעה שהיו ישראל נלחמים, ויש מפרשים דלא תמיד ממש בטלו... ואינו מחזור... ותירצו בתוספות כי מפני שלא היה הארון במקומו כדאיתא בעירובין בפרק הדר עם הנכרי, והיו הכהנים נושאים אותו, לפיכך לא קרבו התמיד.

תוס' הרא"ש ג ע"א:

אמש בטלתם תמיד של בין הערבים. ואמאי, והלא היו יכולים כהנים לעבוד בשעה שישראל נלחמים, ותירצו בתוספות כי מפני שלא היה הארון במקומו כדאיתא בעירובין פרק הדר עם הנכרי, והיו הכהנים נושאים אותו, לפיכך לא קרבו התמיד.

רשב"א כט ע"א:

מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. יש מפרשים רשאיין לבטל אבל אינו חיוב אלא אם כן הוא מת מצוה, ויש מפרשים מבטלין חייבין לבטל, ולעיל בריש פרק קמא ובכתובות בריש פרק האשה שנתאלמנה כתבתיה בארוכה בס"ד.

תוס' הרא"ש כט ע"א:

מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. יש מפרשים רשאיין לבטל אבל אינו מחויב אלא אם כן הוא מת מצוה, ויש מפרשים חייבין לבטל, ולעיל בריש פרק קמא ובכתובות פרק האשה שנתאלמנה כתבתיה בארוכה בס"ד.

מהקבלות אלו עולה לכאורה, כי החיבור שלפנינו העתיק מן הרשב"א²⁴. במקרה הראשון פירוש שכתבו הרשב"א בסגנון מקורי 'ונראה', כותב אותו בעל החיבור על שם 'יש מפרשים'. במקרה השני העתיק בעל החיבור את הקושיא והתירוצ' מהרשב"א (בהשמטת הפירוש הנוסף ודחייתו), כאשר במקום 'הקשו התוספות' שברשב"א, "תיקן" וכתב 'ואם תאמר', אך בתירוצם "שכח" משום מה לתקן את הלשון, והותיר את הלשון המקורית שברשב"א 'ותירצו בתוספות' (בכך גם יובן כיצד נשתרעב ניסוח זה לחיבור שכל עיקרו הוא ליקוט מדברי התוספות!).

במקרה השלישי כתב הרשב"א בסגנון מקורי: 'ולעיל... ובכתובות... כתבתיה בארוכה בס"ד', ובעל החיבור לא פסח על ציונים אלו, אך "תיקן" את הניסוח: 'ולעיל... ובכתובות... נתבאר'. ולאמיתו של דבר, בחיבור עצמו לא נתבאר כלום לעיל (ג ע"ב) בנוגע לנידון אם הוא רשות או חובה (גם לא בפסקי הרא"ש), ורק ברשב"א שם נמצא עניין זה. מה שמוכיח כי המחבר העתיק את הציונים

24. ומש"כ ר"ד מצגר (במהד' מוה"ק, עמ' ג, הערה 11), על קושיא מסוימת שהובאה ברשב"א ובריטב"א בשם תוס', ש'נראה שכווננו לתוס' הרא"ש שלפנינו, הם דברים תמוהים ודחויים מעיקרם, והלא ישנם עוד מקומות שהנ"ל מביאים מתוס' ואינו לפנינו ואף בתוס' הרא"ש, ובודאי קובץ אחר של תוספות (יתכן תוספות שאנץ), עמד לפניהם. (יש לציין גם את העובדה שבאותו מקום - הדף הראשון של המסכת - לא נדפסו תוספות כלל, ומסתברא שהכתי"י שעמד לפני המדפיסים בדפו"ר היה חסר בתחילתו, וא"כ אין הכרח שהדברים לא הובאו אף שם).

כמות שהם מבלי להתאימם יותר מדאי. ולכן קשה לייחס מלאכה זו לרא"ש. והמחבר שכתב כן, שמא נתכוון לציין למש"כ שם הרשב"א, או שמא היה בדעתו לחזור לשם ולפרש, וצ"ע.

עכ"פ, ההעתקות מהרשב"א, בצירוף העובדה כי המחבר מזכיר את פירוש הרד"ק (ט ע"א ד"ה הבה), ומביא עדות על מנהגו של רבינו יונה (יט ע"א ד"ה נקראת)²⁵, מחזקים את ההשערה כי החיבור נכתב בספרד²⁶.

25. אגב, "מורי הזקן" הנזכר ברשימת האישים שבראש הספר (במהדורות המוערות), מהנכתב בדף כב ע"ב: 'שמעתי בשם מורי הזקן', איננו מורו של המחבר, היות ומתברר כי משפט זה הוא העתקה מלשונו של רש"י בסוגיא זו, ורק עקב אי הסדר שנפל בדיבור זה נראה כאילו הוא מדברי המחבר (וחבל שהמהדירים לא שמו לבם לבאר זאת).

26. וזה מסתייע ג"כ מהלע"ז שכתב בדף כט ע"א (ד"ה והשיב), וכתב ר"א גרשי בהערה (במהדורתו החדשה) שהוא בשפה הספרדית. וע"פ הנ"ל יש לדחות גם מש"כ ר"ד מצגר (בהערה על דף ל ע"ב) כי החיבור שלפנינו עמד לפני בעל פסקי תוספות, וזאת ע"פ הקבלה מסוימת שמצא ביניהם. ומלבד שמסקנה זו תמוהה וחסרת כל בסיס מצד עצמה, כי הרי ברור שישנן עוד הרבה פיסקאות בפסקי תוספות שלא נמצא להם הקבלה לא בתוספות הנדפסים ולא בתוספות הרא"ש, ומוכרח שעמד לפנייהם קובץ אחר של תוספות, ומניין לנו שהפיסקא המדוברת לא היתה נמצאת בהם. מ"מ אחרי שהוכח שמקור החיבור שלפנינו ספרדי, בוודאי יקשה מאד לקבל שר' יעקב נורטהויזן, בעל פסקי תוספות (כמ"ש בקונטרס שם הגדולים הנדפס בס' דברים עתיקים קונטרס שני, לייפציג תר"ו, עמ' 9), שהיה מאשכנז, השתמש בו.